

## Η ζωή σαν τιμολόγιο

/ [Ορθόδοξη πίστη](#)



Με αφορμή ένα καταπληκτικό βιβλίο.

**π. Θεμιστοκλής Μουρτζανός**

Καθόλη τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου αυτό το οποίο έλλειψε από τις ελάχιστες συζητήσεις ήταν η πρόταση. Όχι ό,τι οι σύγχρονοι επικοινωνιολόγοι ονομάζουν αφήγημα, αλλά η πρόταση τι είδους Ελλάδα θέλουμε. Περίπου όλα είναι πλέον αυτονόητα. Η Ελλάδα πορεύεται ευρωπαϊκά, με μνημόνιο και διαχειριστές του, με πολιτικούς που τους ενδιαφέρει η εξουσία ή η προσωπική τους επιβίωση/δικαίωση και με έναν λαό, ο οποίος κατά το ήμισυ απέχει από τις εκλογικές διαδικασίες, αλλά και όσο συμμετέχει, δείχνει ότι δεν πιστεύει σε τίποτε και σε κανέναν. Μία ελάχιστη μειοψηφία ζητεί πρακτικές λύσεις στα προβλήματα του τόπου, ενώ οι περισσότεροι άγονται και φέρονται από την άποψη που έχουν για τα πρόσωπα. Βεβαίως οι Έλληνες λειτουργούμε με τον μανδύα του απροσδόκητου και του απρόβλεπτου και γι' αυτό εκπλήσσουμε και τους Ευρωπαίους, ενίοτε και τους εαυτούς μας. Δεν συγκινούμαστε ούτε από λογικά επιχειρήματα, ούτε ακόμη και από τον θυμό και την απογοήτευσή μας. Έχουμε παραιτηθεί, τουλάχιστον

πλειοψηφικά, από το να εξετάσουμε ποιος και ποια πρόταση προτείνει. Κι εδώ η αδιαφορία για την πολιτική, κατόρθωμα της καθεστηκυίας νοοτροπίας των ΜΜΕ, των ιδιοκτητών τους, του παγκοσμιοποιημένου life-style, και, κυρίως, της αδυναμίας της παιδείας να ξυπνήσει στα νέα παιδιά το ενδιαφέρον για τα κοινά, δεν αφήνει πολλά περιθώρια αισιοδοξίας.

«Η ζωή σαν τιμολόγιο» μοιάζει. Όπως ο τίτλος του βιβλίου ενός σπουδαίου στοχαστή, του καθηγητή Βασίλη Καραποστόλη, ενός από τους λίγους ανθρώπους που έχουμε απομείνει στα ελληνικά πανεπιστήμια με σκέψη ανθρωποκεντρική και την ίδια στιγμή κοινωνιοκεντρική, με πρόταση για το ποια Ελλάδα θέλουμε με βάση το ποιο είμαστε οι Έλληνες και τι αξίζουμε και όχι με βάση το πόσα χρήματα θα θέλαμε να έχουμε και πώς θα μας χαριστούν. Και είναι το βιβλίο αυτό, από την αρχή μέχρι το τέλος του, μία ευκαιρία για όποιον το μελετήσει, να διαπιστώσει πώς ο πολιτικός, ο εκπαιδευτικός, ο κληρικός, ο φοιτητής, ο χαρισματικός, αλλά και ο απλός, καθημερινός άνθρωπος μπορούμε να διαμορφώσουμε μία νέα πρόταση ζωής για το ποια πατρίδα θέλουμε και ποια μας ταιριάζει. Μακριά από ταμπέλες που μας έχουν ταλαιπωρήσει αφάνταστα, όπως «μνημονιακοί-αντιμνημονιακοί», «νέοι -παλαιοί», «προοδευτικοί-συντηρητικοί». Διότι το θέμα δεν είναι επικοινωνιακό, όπως οι ταμπέλες προσπαθούν να μας πείσουν. Είναι ζήτημα υπαρξιακό, ταυτότητας όχι μόνο για το παρόν, αλλά και για το μέλλον. Και είναι η ταυτότητά μας το παν, για να μπορέσουμε να χαράξουμε μία καινούργια πορεία. Στοιχεία από το ιστορικό DNA μας, όχι όμως για να καυχόμαστε κομπαστικά, αλλά για να τα συνταιριάξουμε με τις απαιτήσεις των καιρών, να τα καθάρουμε από μύθους, χωρίς όμως να τα ισοπεδώσουμε και να τα απορρίψουμε. Φρέσκιες ματιές στο αξιακό παρελθόν μας χρειαζόμαστε και την ίδια στιγμή απόφαση να θέσουμε την πραγματικότητα στην οποία ζούμε σε διάλογο με αυτές.

«Οι θεσμοί περιμένουν την εμπύχωσή τους στα πρόσωπα» (σελ. 296), υποστηρίζει ο καθηγητής Καραποστόλης. Αυτό είναι το χαρακτηριστικό του Έλληνα, όσο κι αν η σύγχρονη ιστορία μιλά για γεγονότα, για δομές, για την συμβολή του καθημερινού ανθρώπου ή της μάζας στην όποια εξέλιξη. Κανένας θεσμός δεν έχει νόημα αν το πρόσωπο το οποίο τον εκπροσωπεί δεν ενσαρκώνει πρόταση, συνέπεια, σχέδιο. Και όλα αυτά με ορίζοντα κοινωνιοκεντρικό. Το πρόσωπο αφυπνίζει, καθοδηγεί, λειτουργεί ηγετικά. Χωρίς να είναι η πανάκεια, γεννά εμπιστοσύνη. Το πρόβλημα όμως δεν έγκειται στον ικανό, στον χαρισματικό. Έγκειται στην αίσθηση κοινωνικού χρέους, η οποία απουσιάζει τις τελευταίες δεκαετίες από τους κάθε λογής ηγέτες, είτε αυτοί βρίσκονται στο προσκήνιο (πολιτικοί, εκκλησιαστικοί, πανεπιστημιακοί, μηντιακοί), είτε στην καθημερινότητα των ανθρώπων και ιδίως των νέων (εκπαιδευτικοί, κληρικοί,

γιατροί και δικηγόροι, επιστήμονες). Εκεί βρίσκεται ο αληθινός πατριωτισμός. Όταν δεν αποσκοπείς στον θρίαμβο του εαυτού σου, αλλά στην προσφορά και στο μοίρασμα. Δεν είναι η εξουσία του χρήματος και της ηδονής το νόημα, αλλά η προσφορά με γνώση και αφιέρωση. Το να συγκινείσαι, για να μπορείς να συνκινήσεις.

Την ίδια στιγμή χρειαζόμαστε αλλαγή στάσης έναντι της εργασίας. «Πείσμα κάποτε μπόλικο στον τόπο μας. Εάν έχει μείνει κάτι απ' αυτό, υπάρχουν ακόμη ακαλλιέργητα χωράφια να το δεχτούν, καΐκια να ετοιμαστούν για το ψάρεμα, κάποιες μηχανές για να λαδωθούν. Να διδαχθούν οι νέες γενιές και να πεισθούνε να αγαπάνε αυτό που φτιάχνουν ό,τι κι αν είναι και να μην σταματάνε μέχρι να το φτιάξουν καλά. Τα ημιτελή έργα ήταν για χρόνια η κατάρα μας. Τώρα η κρίση μάς λέει ότι ή θα τελειώνουμε ό,τι αρχίζουμε ή θα τελειώνουμε μαζί του» (σελ. 290). Η Ελλάδα άλλωστε «πληρώνει το πέρασμα από τον μόχθο στην κατανάλωση με ένα άλμα, εγκαταλείποντας το ενδιάμεσο στάδιο: την μεθοδική εργασία. Η κατανάλωση οδήγησε τον στερημένο Έλληνα σε μία περιοχή όπου, επιτέλους, κανείς δεν του έλεγε τι να κάνει. Η κρίση μάς έδειξε ότι αυτή η ελευθερία ήταν ψευδαίσθηση. Υποχρεώνεσαι να έχεις για να μπορείς να αγοράσεις και να γίνεις κάποιος και οι άλλοι να σου αναγνωρίσουν ότι αξίζεις να σε θεωρούν αποδεκτό» (σελ. 285). Τώρα που ο δανεισμός για κατανάλωση κατέρρευσε οριστικά, καλούμαστε να ξαναδούμε την μεθοδική εργασία (όπως οι Έλληνες που προοδεύουν στο εξωτερικό) όχι ως μέσο πλουτισμού και ευκολίας στην κατανάλωση, αλλά ως τρόπο αναγνώρισης αυτού που είμαστε, αυτού που αξίζουμε.

Για να γίνει όμως αυτό χρειάζεται να ξαναβρούμε την ιδέα της ιεραρχίας. «Στην Ελλάδα υπάρχει σύγχυση ανάμεσα στη λειτουργική εντολή και την προσωπική προσταγή. Είναι διαφορετικό να δίνει κάποιος εντολή στους υφισταμένους ώστε να εκτελεστεί κάτι επειδή αυτό το κάτι απαιτείται να γίνει από το να τους δίνει προσταγές επειδή η θέση του τού επιτρέπει να τις δίνει ανεξαρτήτως του κατά πόσον αυτό είναι απαραίτητο. Είναι τεράστια η διαφορά ανάμεσα στο "τι πρέπει να γίνει" και στο "τι θέλω να γίνει". Στην ελληνική κοινωνία οι υφιστάμενοι πιστεύουν ότι οι εντολές που παίρνουν είναι ένδειξη της υποκειμενικής πρόθεσης του διευθυντή ή του προϊσταμένου να ασκήσει επάνω τους το προνόμιο της προσωπικής επιβολής, ανεξαρτήτως αν είναι αλήθεια ή προεξοφλείται αυτό.... Υπάρχει η αίσθηση ότι η ελευθερία είναι το προνόμιο της αυθαιρεσίας» (σελ. 293). Κι έτσι επέρχεται μία διαρκής σύγκρουση ανάμεσα στον κομπασμό (τον φαναρονισμό, την αλαζονεία) των υψηλά ισταμένων με την μνησικακία των υφισταμένων, οι οποίοι θεωρούν τις εντολές «μεταμφιεσμένο ετσιθελισμό». Η προώθηση από την πλευρά της ηγεσίας της κοινωνίας και των θεσμών του σεβασμού στην ιεραρχία και την ίδια στιγμή η απόπνοια αξιοκρατίας και

ικανότητας σε όσους διοικούν είναι κι εδώ το παράδειγμα. Αν αυτό δεν είναι εφικτό, ιδίως στη λογική της μετριοκρατίας και της λογικής του «όλοι το ίδιο είναι», τότε η βάση οφείλει να απαιτήσει αλλαγές, οφείλει να μη συμβιβάζεται με προϊσταμένους που λειτουργούν ετσιθελικά και συνήθως παράνομα, οφείλουμε ως κοινωνία να μάθουμε να μην αποδεχόμαστε τους «λίγους», είτε διότι αυτοί στηρίζονται στο «φαίνεσθαι» είτε διότι δεν θέλουμε να παλέψουμε για κάτι διαφορετικό.

Για να έρθει η αλλαγή νοοτροπίας, επισημαίνει ο καθηγητής Καραποστόλης, χρειάζεται πρωτίστως αλλαγή στον τρόπο που βλέπουμε την παιδεία και κυρίως την αίσθηση αποστολής, την οποία ο δάσκαλος καλείται να έχει. «Στο σχολείο έχει θριαμβεύσει ο νόμος της ισότητας, έχει γίνει αναχρονισμός η ανάγκη για υπέρβαση του εαυτού μας. Η άνευ όρων παιδαγωγική επιείκεια συντηρεί μια μετριότητα που αργότερα θα κραυγάσει εναντίον των κολάκων της» (σελ. 303-305). «Σήμερα ο δάσκαλος έχει μετατραπεί σε έναν σχολιαστή κειμένων, σε έναν ξεναγό εικόνων. Το εκπαιδευτικό σύστημα καλλιεργεί την υποκατάσταση της εμπειρίας με την πληροφορία» (σελ. 308). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την σύγχυση σχετικά με τον κόσμο στον οποίο οι νεώτεροι καλούνται να ζήσουν. «Οι μεγαλύτεροι έχουν έναν εαυτό. Οι μικρότεροι ουσιαστικά δεν έχουν ακόμη. Οι νέοι ζητούν από το σχολείο να τους τοποθετήσει στον κόσμο. Η νεότητα ανήκει στο γίνεσθαι, ο κόσμος στο είναι. Ρωτάει συνεχώς ο νέος μέσα του: Με θέλουν; Με περιμένουν; Ή μήπως πρέπει εγώ να πιέσω, να πασχίσω να δείξω στον κόσμο πως χωρίς εμένα θα ήταν λειψός;» (σελ. 312). «Ο δάσκαλος για τον μαθητή αντιπροσωπεύει ένα ζωντανό πείραμα. Μέσα από τη διδασκαλία δοκιμάζεται το κατά πόσον ένα ανθρώπινο όν μπορεί να εννοήσει έναν άπειρο αριθμό άλλων ανθρώπινων όντων με την μεσολάβηση ενός τρίτου όντος που είναι ο δάσκαλος. Αν το πείραμα αποτύχει, έρχεται η δυσπιστία στον μαθητή κατά πόσον ο κόσμος των μεγαλύτερων έχει θέση για τους νεώτερους» (σελ. 317). Για να πετύχει το πείραμα αυτό, ο δάσκαλος καλείται να επιλέξει την εγγύτητα προς τους μαθητές του. Την με όρια οικειότητα. Να διεγείρει την προσοχή του μαθητή. Να τον βοηθήσει να μιμηθεί ό,τι καλό. Να καλλιεργήσει μία γνήσια άμιλλα που θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για αυθυπέμβαση. «Οι ωχρές υπάρξεις, οι δάσκαλοι πρέπει να ξαναβρούν τη φωνή τους, όχι για να κηρύξουν μια αναλλοίωτη αλήθεια, αλλά για να δείξουν στους μαθητές τους ότι οι όποιες αλήθειες είναι πάντα τα έπαθλα ενός αγώνα και δεν τις κατεβάζει κάποιος από ένα αρχείο» (σελ. 334).

Ρεαλιστικά σκεπτόμενοι, δεν μπορούμε να περιμένουμε από το άρρωστο σύστημα της εποχής μας να ωθήσει προς μία τέτοια κατεύθυνση. Ξαναγυρνούμε λοιπόν στο προσωπικό χρέος. «Αγωγή σημαίνει να πουν, για παράδειγμα, οι γονείς και οι δάσκαλοι στα παιδιά ότι η εντιμότητα δεν είναι μία επινόηση των φιλοσόφων ή

των κατηχητών, είναι μια εμπειρία που μπορεί να προσφέρει εσωτερική σταθερότητα, δύναμη κι ακόμη ένα είδος χαράς απ' αυτές που δεν σβήνουν το επόμενο λεπτό. Η εντιμότητα δεν είναι αυτό που φοβούνται οι νεώτεροι: μία στέρηση δηλαδή, ένα αποτράβηγμα από το παιχνίδι του κόσμου. Το να προσπαθεί κάποιος να είναι έντιμος δεν είναι στέρηση, είναι επιλογή που κάτι αποφέρει και κάτι άλλο το θυσιάζει αναγκαστικά. Αποφέρει μήπως μόνο την ήσυχη συνείδηση και τον αδιατάρακτο ύπνο του δικαίου ή κάποια αναγνώριση; Παλιά αυτό το έλεγαν υπόληψη. Είναι άραγε δυνατόν να ξανάρθει στο στόμα μας αυτή η λέξη; Και μπορεί η πολιτεία να στηρίξει και να επιδοκιμάσει εμπράκτως εκείνους τους λίγους που δεν θέλουν να ντρέπονται κρυφά για τον εαυτό τους;» (σελ. 192-193).

Δεν είναι ηθικισμός αυτός ο λόγος, ούτε κήρυγμα. Είναι πρωτίστως ώθηση προς την αναζήτηση ενός ήθους που περνά από αυτό που ονομάζουμε «ψυχή». Ίσως αυτό μας λείπει περισσότερο σήμερα. Να μιλήσουμε με την ψυχή μας. Να μιλήσουμε με τα συναισθήματά μας. Να παλέψουμε να νικήσουμε την ευκολία τού «να περνάμε καλά». Και να ξαναβρούμε, εκτός των άλλων, και το μέτρο της χριστιανικής αγάπης. «Δεν μπορούμε να μην αναρωτηθούμε για το κατά πόσον είναι δυνατόν η αγάπη να επιδράσει στα δημόσια πάθη, αντί να είναι μόνο ένα βάλαμο για τα ιδιωτικά. Η συμπόνια είναι πάθος. Η δικαιοσύνη αρετή. Κανένα από τα δύο δεν μπορεί να υποκατασταθεί από την αγάπη. Αμφότερα όμως έχουν ανάγκη από μια δόση αγάπης ώστε να μην εκτρέπονται πότε πότε η μεν συμπόνια σε μίσος, η δε δικαιοσύνη σε εκδίκηση» (σελ. 282). Σε μία κοινωνία αγανάκτησης που γίνεται οργή, βία, ενίοτε και παραίτηση και μελαγχολία, η αγάπη μπορεί να δώσει μέτρο υπέρβασης του εαυτού μας. Να απαιτήσουμε δικαιοσύνη, όχι όμως την εκδίκηση εις βάρος του άλλου, γιατί έχει περισσότερα από εμάς ή γιατί πιστεύουμε ότι δεν αξίζει αυτό που είναι και κυρίως έχει. Να δείξουμε συμπόνια, όχι όμως οδηγώντας στην οκνηρία και την ευκολία, αλλά στην αφύπνιση. Ναι στη συγχώρεση, όχι στην διατήρηση των αιτίων που οδηγούν στο θρίαμβο των παθών.

Χρειαζόμαστε αισιοδοξία στη ζωή μας. Παρά την κρίση, παρά την αίσθηση ότι όλοι και όλα το ίδιο είναι, υπάρχει κάτι που δεν μπορεί να συμβιβαστεί με αυτή την αρρωστημένη κατά πάντα νοοτροπία. Είναι ο εαυτός μας, όταν αποφασίζει να αναζητήσει προσωπική παιδεία. Να στηρίξει την πορεία του σε αξίες. Σε αίσθηση ότι μέσα του έχει και μπορεί να στηριχτεί σε δυνάμεις οι οποίες δεν μετρούν τη ζωή σαν τιμολόγιο, αλλά θέλουν να της δώσουν νόημα. Και αυτό περνά μέσα από τον συνδυασμό ατόμου και κοινωνίας. Από την αίσθηση ότι δεν είναι «το ιδεατό η ανόρθωση ενός κράτους, αλλά η πατρίδα που της αξίζουν θυσίες» (σελ. 271). Και πατρίδα είναι ο τόπος, η ιστορία, η ταυτότητά μας, η θρησκεία μας, η γλώσσα μας, αλλά και οι άνθρωποι. Εδώ χρειάζεται να προσπεράσουμε όλους εκείνους που μας κάνουν να απογοητευόμαστε και να θέσουμε μπροστά μας το συλλογικό. Για

να πιέσουμε όλους εκείνους που βάζουν τον εαυτό τους, την μετριότητά τους ή την έπαρσή τους πιο πάνω από το σύνολο. Ή για να αναδείξουμε καινούργια πρόσωπα, που θα θελήσουν να έχουν επίγνωση του ποιοι είμαστε και τι αξίζουμε.

Η Ευρώπη σήμερα μας λέει με τον χειρότερο τρόπο ότι είμαστε χρεωμένοι και ότι δεν θα μπορέσουμε να αξίζουμε εάν δεν απαλλαγούμε από τα χρέη μας. Ένας δρόμος υπάρχει, όπως αναφέρουν όλοι. Η οικονομία και το νόμισμα. Ναι, χρειαζόμαστε ρεαλισμό. Καθώς όμως θα κάνουμε υπομονή στα ζητήματα της οικονομίας, θέλοντας και μη, εάν δεν αποφασίσουμε να αλλάξουμε νοοτροπία, τότε θα παραμείνουμε εγκλωβισμένοι στα «θέλω» των ισχυρών και των αγορών, στο πρότυπο που καταναλώνει ανθρώπους, συναισθήματα, ελπίδες, ψυχές. Ο Έλληνας μπορεί να βρει και πάλι την ταυτότητά του, που περνά μέσα από την πρόταξη της ύπαρξης, των σχέσεων με τους άλλους, της χαράς από την οικογένεια, την εργασία, την πρόοδο. Κι αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί εκτός της πατρίδας και χωρίς την κινητοποίηση όλων όσων και μπορούμε και θέλουμε.

Να τι θα θέλαμε να είχε τεθεί προς συζήτηση στις εκλογές. Όμως ποτέ δεν είναι αργά. Μπορούμε να αφυπνιστούμε. Κι εδώ έρχεται για μία ακόμη φορά μεγάλο το χρέος της Εκκλησίας. Διότι αυτή στον πνευματικό, ιστορικό και κοινωνικό της ορίζοντα διαθέτει το αξιακό οπλοστάσιο που μπορεί να αφυπνίσει. Ακόμη κι αν οι ηγέτες της παραμένουν διαχειριστές, η συζήτηση και η πράξη μπορούν να ξεκινήσουν από τη βάση. Ίσως και να έχουν ξεκινήσει ήδη. Πάντως, οφείλουμε ευγνωμοσύνη στον καθηγητή Καραποστόλη και σε όσους ακόμη επιμένουν να δείχνουν δρόμους, είτε με περισσότερη είτε με λιγότερη αισιοδοξία. Στο χέρι μας να αξιοποιήσουμε γόνιμα τέτοιους στοχασμούς.

**Πηγή:** [synodoiporia.gr](http://synodoiporia.gr)